

ეკონომიკა და ეკონომეტრიკა

აგროპროდუქციის წარმოების შესაძლებლობები იმერეთის რეგიონში

ნიკო ჩიხლაძე

აპაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისის უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
nikoloz.chikhladze@atsu.edu.ge

ელგუჯა დეისაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
elguja.deisadze@unik.edu.ge

ნაშრომში განხილულია იმერეთის რეგიონის რესურსული პოტენციალი, როგორც აგროპროდუქციის წარმოების შესაძლებლობა, ნაჩვენებია მისი გავლენა აგრარული წარმოების ეფექტიანობაზე და ამ პროცესის თანამედროვე გამოწვევები. რეგიონის სარესურსო მდგენელების (შრომითი, მატერიალურ-ტექნიკური, საფინანსო-ეკონომიკური და სხვა სახის რესურსები) მდგომარეობის ობიექტური შეფასება და რესურსების ფაქტორთა გამოყენების ეფექტიანობის ანალიზი აგროპროდუქციის წარმოების ძირითად მიმართულებათა განსაზღვრისათვის, სექტორის მდგრადი განვითარებისათვის, რეგიონის სასურსათო დამოუკიდებლობის და ეკონომიკური უსაფრთხოების განმტკიცებისათვის. სტატიაში ავტორები ავითარებენ აზრს იმის შესახებ, რომ რეგიონის ბუნებრივი უპირატესობების გამოყენება მეტ ეფექტიანობისთა შესაძლებელი საერთაშორისო ბაზარზე მაღალი ხარისხის პროდუქციის მიხედვით მოწინავე პოზიციების დასაკავებლად.

საკვანძო სიტყვები: რეგიონული განვითარება, აგროსექტორი, რესურსები, სასურსათო დამოუკიდებლობა, ეკონომიკური უსაფრთხოება.

ნებისმიერი ქვეყნის აგროსექტორის წარმატებული ფუნქციონირება ორგანულად უკავშირდება რესურსებით უზრუნველყოფის, სტრუქტურის და განახლების დინამიკის, ასევე გამოყენების ეფექტიანობის საკითხებს. აგროსექტორისათვის რესურსული პოტენციალი პროდუქციის წარმოების უმთავრესი მატერიალური საფუძველია. სწორედ მისი მდგომარეობა განსაზღვრავს ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი პროდუქციის წარმოებას, ასევე ცალკეული რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებასაც. არსებული რესურსული პოტენციალი განაპირობებს თანამედროვე აგრარული პოლიტიკის მიზნებს, რეგიონული განვითარების ძირითად მიმართულებებს და მის ეფექტიანობას.

6. ჩიხლაძე, ე. დეისაძე

რეგიონის რესურსული პოტენციალი ფორმირდება ბუნებრივი პირობებით და ორგანულად დაკავშირებული, განსხვავებული ხარისხისა და მოცულობის შრომითი, მატერიალურ-ტექნიკური, საფინანსო-ეკონომიკური და სხვა სახის რესურსებით. ისინი მონაწილეობენ რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური და ეკოლოგიური სისტემის გაფართოებულ კვლავწარმოებაში და უზრუნველყოფენ დასახლებული სექტორის მდგრად განვითარებას. აღნიშნული განაპირობებს რეგიონის სასურსათო დამოუკიდებლობას და ეკონომიკური უსაფრთხოებას.

სსრკ-ის ფარგლებში ჩვენი ქვეყნის აგრარული სექტორი განვითარების მაღალი დონით გამოირჩეოდა, რომელიც ბუნებრივ პირობებსა და პოტენციალს ეყრდნობოდა. საბჭოთა კავშირის ბოლო წლებში ე.წ. საკავშირო ფონდს საქართველოდან მიეწოდებოდა წარმოებული ციტრუსების 21,9%, კარტოფილის 34,8%, ხილისა და კენკრის 20% და ბოსტეულის 11,1%. საბჭოთა პერიოდში საქართველოს დაახლოებით 1.3 მლნ. მოსახლეობა სამხრეთული სუბტროპიკული კულტურების (ჩაი, ციტრუსები) წარმოებიდან ყოველწლიურად ღებულობდა ნახევარ მილიარდ მანეთზე მეტ შემოსავალს (მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით თვეში - 32 მანეთი) (არჩვაძე 2019: 128).

საბაზრო სისტემაზე გარდამავალი პერიოდი მეტად მტკივნეული აღმოჩნდა საქართველოს ეკონომიკისათვის და რეგიონების აგრარული სექტორისათვის. 1994 წლისთვის 1988 წელთან შედარებით წარმოება თითქმის 4-ჯერ დაეცა.

მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ მიწის რეფორმის პირველ ეტაპზე მრავალწლიანი ნარგავებით დაკავებული ფართობები დანაწევრდა და გაიცა კერძო მფლობელობაში. კომლთა მხოლოდ 25% ფლობს 3-4 ჰექტარ მიწას, რაც, ექსპერტთა აზრით, საქართველოს პირობებში წარმოებისათვის ოპტიმალურ რაოდენობად უნდა ჩაითვალოს. ოჯახთა 43% კი უკიდურესად მცირემიწიანია, მათ 0,5 ჰექტარზე ნაკლები ფართობი აქვთ (სამჭკუაშვილი 2013: 26).

ამჟამად, საქართველოს აგრარული სექტორი შრომის მწარმოებლურობით, კაპიტალტევადობით, ინვესტიციებითა და რიგი სხვა ეკონომიკური ინდიკატორით ეროვნული მეურნეობის ერთ-ერთი ჩამორჩენილი დარგია. ამ დარგზე, ბოლო მონაცემებით, მოდის ეროვნულ მეურნეობაში დასაქმებულთა 38.9% და ქვეყნის მშპ-ს 7.2%, ანუ ამ სფეროში შრომის მწარმოებლურობა ეროვნულ მეურნეობაში შრომის საშუალო მწარმოებლურობის მხოლოდ 18.2%-ია და აღნიშნული მაჩვენებლით ეკონომიკის დანარჩენი დარგების საშუალო დონეს 8.2-ჯერ ჩამორჩება (კოდუაშვილი ... 2020: 24).

1990-ანი წლების დასაწყისიდან იმერეთის რეგიონის აგროსექტორმა დაკარგა გასაღების ბაზრები, რამაც დიდი გავლენა მოახდინა ამ სექტორში

პროდუქციის წარმოების დესტიმულირებაზე. ამ პერიოდში ეკონომიკური სისტემის რღვევამ განაპირობა დარგის პროდუქტიულობის კატასტროფული შემცირება. სექტორის გადაწყობა საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზე მნიშვნელოვანი გართულებებით მიმდინარეობდა. რეგიონის სასოფლო-სამეურნეოსფეროს განვითარებაზე არსებითი გავლენა მოახდინა სახელმწიფო ქონების, მათ შორის, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების პრივატიზების პროცესმა. 1996 წლის მიწის რეფორმისა და მიწის იჯარის პროგრამის განხორციელების შედეგად სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ნახევარზე მეტი კერძო საკუთრებაში გადავიდა. რეგიონში პრივატიზებულია სახნავი მიწების 86%, მრავალწლიანი ნარგავების 80% და სათიბების და საძოვრების 10% (საქართველოს მთავრობის განკარგულება, 2016).

დღეისათვის იმერეთის რეგიონის აგრარული სექტორი უფრო მეტად ორიენტირებულია კომლის სასურსათო მოთხოვნების დაკმაყოფილებაზე და არა სარეალიზაციო პროდუქციის წარმოებაზე. ამ დარგში დასაქმებულთა უმეტესობა თვითდასაქმებულთა კატეგორიას განეკუთვნება და საქმიანობენ ოჯახურ მეურნეობებში. ფერმერული მეურნეობები განუვითარებელია და სოფლის მეურნეობის მოდერნიზაციის დონე დაბალია. აგრარული პროდუქციის წარმოების ტექნოლოგიები და მეთოდები მოძველებულია და განახლებას საჭიროებს.

რეგიონის ეკონომიკის ფუნქციონირების უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებელია რეგიონში წარმოებული დამატებული ღირებულება. იგი 2010-2018 წლებში ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა (გაიზარდა 2,18-ჯერ).

ცხრილი 1.

იმერეთის რეგიონში წარმოებული დამატებული
ღირებულების (დლ) დინამიკა 2010-2018 წლებში (მლნ. ლარი)

წელი	დამატებული ღირებულება
2010	1888.063
2011	2154.952
2012	2362.496
2013	2343.836
2014	2481.433
2015	3181.04
2016	2907.798
2017	3705.031
2018	4125.63

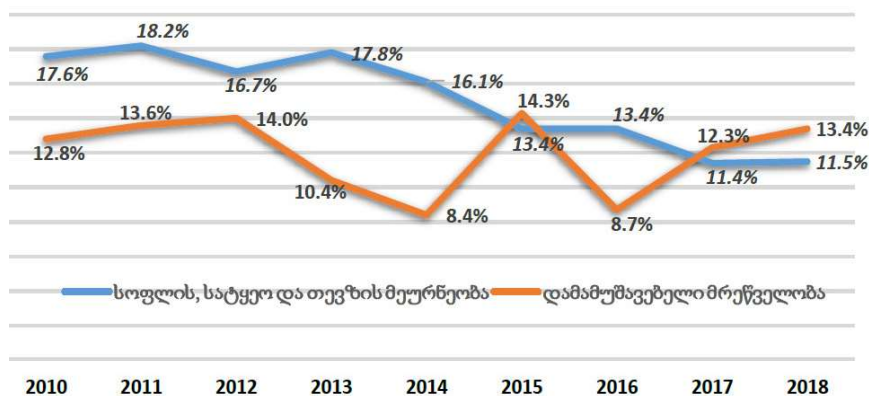
წყარო: <https://www.geostat.ge/regions/>

6. ჩიხლაძე, ე. დეისაძე

აღნიშნულის მიუხედავად, დარგების „სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობა“ და „დამამუშავებელი მრეწველობა“ ხვედრითი წილი რეგიონში შექმნილ დამატებულ ღირებულებაში შემცირების ტენდენციით ხასიათდება (იხ.ნახ. 1).

ნახაზი 1.

სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობის და დამამუშავებელი მრეწველობის ხვ. წილი რეგიონში შექმნილ დღ-ში, %

წყარო: შედგენილია ავტორთა მიერ, საქსტატის მონაცემების მიხედვით.

განვიხილოთ რეგიონის აგრარული სექტორის ზოგიერთი ძირითადი ასპექტი მისი მდგენელების მიხედვით. მრავალფეროვნებით გამოირჩევა რეგიონის ნიადაგი, მათი გეოლოგიური აგებულება, რელიეფი, კლიმატი და მცენარეული საფარი. არსებული ტიპის ნიადაგების გამოყენება შესაძლებელია ჩაის, ვაზისა და სუბტროპიკული კულტურების გასაშენებლად. სექტორის ერთ-ერთ ყველაზე დიდ გამოწვევას წარმოადგენს მიწის ნაკვეთების ფრაგმენტაცია და მიწის კადასტრიზაციის შესახებ სრულყოფილი ინფორმაციის არარსებობა. რეგიონში სახნავი ფართობი შეადგენს 62.3 ათას ჰექტარს.

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში სულ უფრო მზარდი ხდება ბოსტნეულის წარმოება და ექსპორტი. ბოსტნეულის წარმოების ტრადიცია, კლიმატური პირობები და ათვისებული პოსტსაბჭოთა სივრცის ბაზრები ხელს უწყობს იმერეთში ბოსტნეულის წარმოების განვითარებას. რიგ მუნიციპალიტეტებში (წყალტუბო, ხონი და სამტრედია) კარგად არის განვითარებული სასათბურე ინფრასტრუქტურა, თუმცა მათი მასშტაბი მაინც მცირეა. მოსავლის შენახვის მიმართულებით (დამატებული ღირებულების შემქნელი ერთ-ერთი ოპერაცია) დანერგილია თანამედროვე ტექნოლოგიები,

რაც ხელს უწყობს მიღებული მოსავლის დასაწყობებასა და შენახვას 3-5 თვიანი პერიოდით. 2015 წელს ბოსტნეულის წარმოებამ რეგიონში 27.6 ათას ტონას მიაღწია, თუმცა მომდევნო წელს მკვეთრად შემცირდა. უკანასკნელ წლებში კი კვლავ ზრდის ტენდენცია შეინიშნება. 2019 წელს იმერეთზე მოდიოდა ქვეყანაში წარმოებული ბოსტნეულის 11.2%, რაც შეადგენდა 18.1 ათას ტონას (იხ.ნახ.2).

ნახაზი 2.

ბოსტნეულის წარმოება იმერეთის რეგიონში (ათასი ტონა)

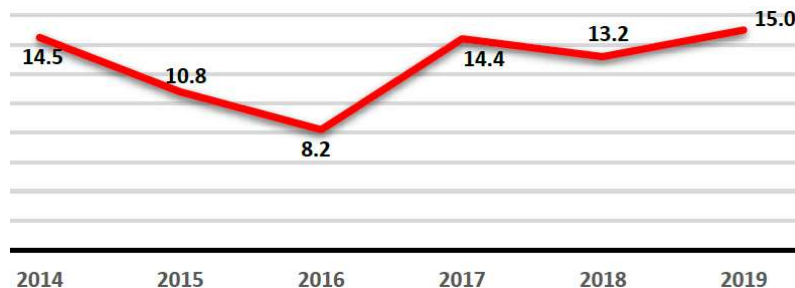

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/93/regionuli-statistika>

მემცენარეობის დარგში იმერეთს მოწინავე პოზიცია უჭირავს ბაღჩეულის პროდუქციის გამოშვებითაც (ჩამორჩება მხოლოდ კახეთის რეგიონს). 2019 წელს იმერეთზე მოდიოდა 15 ათასი ტონა ბაღჩეული, რაც ქვეყანაში წარმოებული 18.8%-ია (იხ.ნახ.3).

ნახაზი 3.

ბაღჩეულის წარმოება იმერეთში (ათასი ტონა)

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/93/regionuli-statistika>

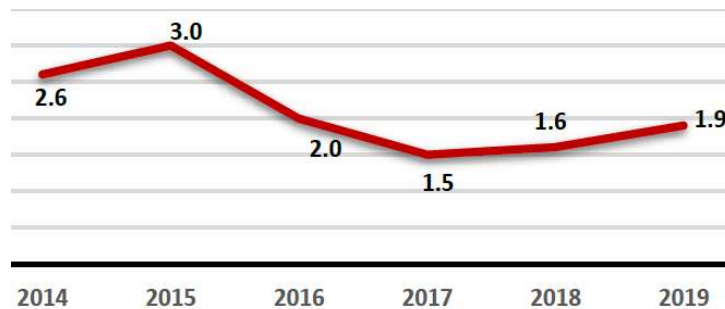
იმერეთის რეგიონს მოწინავე პოზიცია გააჩნდა სუბტროპიკული ხილის (ლევდი, ბროწეული, ხურმა, ფეიხოა, თუთა, კივი და ა.შ.) წარმოების

6. ჩიხლაძე, ე. დეისაძე

თვალსაზრისით. თუმცა, ბოლო წლებში ეს პოზიციაც დათმო. დღესდღეობით ქვეყნის მასშტაბით აღებული სუბტროპიკული ხილის მოსავლის მხოლოდ 9.4% მოდის იმერეთის რეგიონზე.

ნახაზი 4.

სუბტროპიკული ხილის წარმოება იმერეთში (ათასი ტონა)

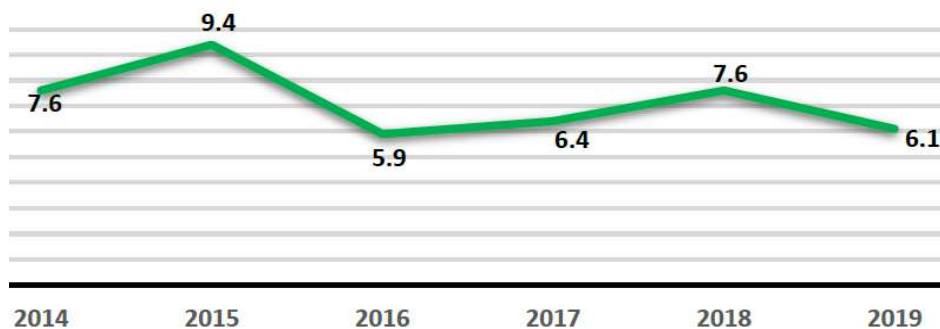

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/93/regionuli-statistika>

იმერეთის რეგიონი შედის ლიდერთა სამეულში თესლოვანი და კურკოვანი ხილის წარმოების მოცულობით, ჩამორჩება მხოლოდ შიდა ქართლის და კახეთის რეგიონებს. 2018 წელს ხილის მოსავალმა 7.6 ათას ტონას მიაღწია, თუმცა მომდევნო წელს 6.1 ათას ტონამდე შემცირდა.

ნახაზი 5.

თესლოვანი და კურკოვანი ხილის წარმოება იმერეთში (ათასი ტონა)

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/93/regionuli-statistika>

ხილის წარმოებისათვის არსებული რესურსული პოტენციალის მიუხედავად, იმერეთში თითქმის არ არსებობს მსხვილი გადამამუშავებელი ან ხილის საშრობი პროფილის მეორე საწარმო (გამონაკლისია საკონსერვო

ქარხანა შპს "ედენა"-ს თერჯოლის მუნიციპალიტეტში), რაც მნიშვნელოვან სტიმულს მისცემდა ხილის მწარმოებელი მცირე და საშუალო მეურნეობების განვითარებას.

მელვინეობა იმერეთის აგროსექტორის ტრადიციული დარგია. მიუხედავად იმისა, რომ იმერეთი ყურძნის მოსავლის მოცულობით მხოლოდ კახეთს ჩამორჩება, რეგიონი არ გამოირჩევა ღვინის მწარმოებელი მსხვილი საწარმოების სიუხვით. იმერეთში არსებული ერთადერთი მსხვილი ღვინისმწარმოებელი საწარმო (შპს "ხარება") მდებარეობს თერჯოლის მუნიციპალიტეტში. ბოლო წლებში ძალებს იკრებს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივიც „თერჯოლის ღვინოც“, რომლის პროდუქცია წარმოადგენს საქართველოში ფართოდ გავრცელებულ ბრენდს. კოოპერატივი საერთაშორისო ასპარეზზეც წარმატებით სარგებლობს. მისი პროდუქცია ხელმისაწვდომია ამერიკის, იაპონიის, რუსეთის, დანიისა და ავსტრალიის ბაზრებზე.

ცხრილი 2.

2019 წელს წარმოებული ხილისა და ყურძნის მაჩვენებლები (ათასი ტონა)

დასახელება	იმერეთი	საქართველო	იმერეთის ხვ.წილი, %	პოზიცია ქვეყნის მასშტაბით
თესლოვანი ხილი	3,5	52,7	6,6	მესამე პოზიცია
კურკოვანი ხილი	2,6	38,5	6,8	მესამე პოზიცია
კაკლოვანი ხილი	1,9	30,9	6,1	მეხუთე პოზიცია
სუბტროპიკული ხილი	1,9	20,3	9,4	მეხუთე პოზიცია
ყურძენი	32,2	293,8	11,0	მეორე პოზიცია

წყარო: https://www.geostat.ge/media/31931/soffis_meurneoba_2019.pdf

იმერეთის რეგიონში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს თხილის კულტურას, რომელიც მნიშვნელოვან საექსპორტო პროდუქტს წარმოადგენს. ხონის, წყალტუბოს და ტყიბულის მუნიციპალიტეტებში მნიშვნელოვანია ჩაის პლანტაციების რეაბილიტაციის საკითხი. დიდი საექსპორტო პოტენციალი გააჩნია დაფნის ფოთლის და კენკროვნების ბიზნესებსაც. ამჟამად საქართველოში დაფნის ფოთლის 49 ექსპორტიორია, მათ შორისაა შპს „ქართული დაფნა“, რომელსაც სახელმწიფო პროგრამა „აწარმოე საქართველოში“ ფარგლებში ვანის მუნიციპალიტეტის სოფელ ზზვანში მდებარე სახელმწიფო ქონება გადაეცა. საწარმო "ერთიანი აგროპროექტის" ფარგლებში შეიქმნა.

6. ჩიხლაძე, ე. დეისაძე

დაფნის ფოთლის გადამამუშავებელი საწარმოები ძირითადად სამეგრელოში ოპერირებენ, თუმცა შემგროვებლებისა და დამამზადებლების გავლით იმერეთის, გურიისა და აჭარის რეგიონებიდანაც იღებენ ნედლეულს. დაფნის წარმოების შეხახებ საქართველოში ოფიციალური მონაცემები არ არსებობს. თუმცა, 2017 წელს განხორციელებული მთლიანი ექსპორტის მონაცემზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ საქართველოში სულ წარმოებული იყო დაახლოებით 4600 ტონა დაფნა.

ცხრილი 3.

პირუტყვის რაოდენობის 2019 წლის მაჩვენებლები

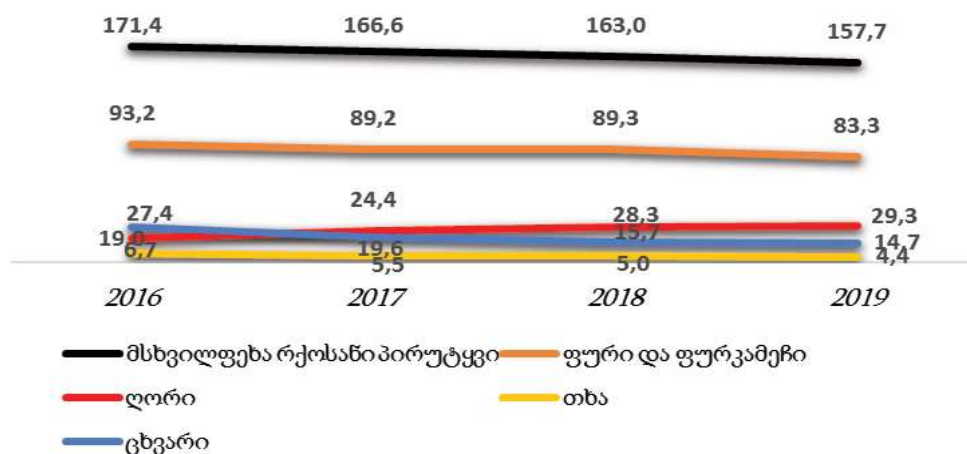
სულადობა	იმერეთი (ათასი სული)	საქართველო (ათასი სული)	იმერეთის ხვედრითი წილი, %	პოზიცია ქვეყნის მასშტაბით
მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი	157,7	869,5	18,1	III პოზიცია
ფური და ფურკამეჩი	83,3	441,8	18,9	II პოზიცია
ღორი	29,3	155,5	18,8	II პოზიცია
თხა	4,4	49,7	8,9	IV პოზიცია
ცხვარი	14,7	841,9	1,7	VI პოზიცია

წყარო: https://www.geostat.ge/media/31931/soflis_meurneoba_2019.pdf

იმერეთის აგროსექტორის ერთ-ერთი წამყვანი დარგია მეცხოველეობა. მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის, ფურის და ფურკამეჩის, ღორის სულადობის მიხედვით რეგიონი ქვეყნის მასშტაბით მეორე და მესამე პოზიციებზეა.

ნახაზი 6.

პირუტყვის სულადობის დინამიკა იმერეთის რეგიონში 2016-2019 წლებში მიხედვით (ათასი სული)

წყარო: შედგენილია ავტორთა მიერ, საქსტატის მონაცემების მიხედვით

იმერეთში პირუტყვის (მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი, ფური და ფურკამეჩი, ღორი, თხა, ცხვარი) სულადობის 2016-2019 წლების დინამიკაც არასახარბიელოა და კლების ტენდენციით ხასიათდება. გამოწვევებისა მხოლოდ ღორის სულადობა, რომლის მიხედვითაც შეიმჩნევა მცირე ზრდის ტენდენცია (იხ.ნახ. 6).

ბოლო წლებში კლების ტენდენცია შეიმჩნევა რეგიონის მეფრინველეობაშიც. 2013 წელს იმერეთში აღწერილი იქნა 1214.5 ათასი ფრთა ფრინველი, რაც ქვეყანაში აღწერილი ფრინველის რაოდენობის 18%-ს შეადგენდა. ეს მაჩვენებლები 2019 წლის მონაცემებით შემდეგია: 709.9 ათასი ფრთა ფრინველი, ხოლო ხვედრითი წილი 7.5%.

იმერეთის რეგიონში მეცხოველეობის და მეფრინველეობის გარდა განვითარებულია ასევე მეფუტკრეობა (2019 წლის მონაცემებით 56.9 ათასი სკა), სატბორე და საკალმახე მეურნეობები.

ცხრილი 4.

მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოების დინამიკა 2016-2019 წლებში იმერეთის რეგიონში (ათასი ტონა)

პროდუქციის დასახელება	2016	2017	2018	2019
ხორცი, სულ	10,2	10,4	11,5	10,9
მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცი	4,7	5,0	5,3	5,3
ღორის ხორცი	3,3	3,2	3,8	3,8
ფრინველის ხორცი	1,8	1,8	2,1	1,7
რძე (მლნ. ლიტრი)	102,4	110,7	117,7	108,1
ფურისა და ფურკამეჩის რძე (მლნ. ლიტრი)	102,1	110,4	117,4	107,8
კვერცხი (მლნ. ცალი)	53,7	54,8	54,2	57,7
თაფლი	0,3	0,4	0,8	0,8

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/93/regionuli-statistika>

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს რძის წარმოების სფერო, სადაც იმერეთი ლიდერი იყო ქვეყნის მასშტაბით. თუმცა, ბოლო წლებში ქვემო ქართლის შემდეგ მეორე პოზიციაზე გადაინაცვლა. 2019 წელს იმერეთში წარმოებულმა რძის მოცულობამ 108.1 მლნ. ლიტრი შეადგინა, რაც ქვეყნის მასშტაბით წარმოებული რძის 19.2%-ია.

რძის წარმოების თვალსაზრისით არსებული რესურსებისა და პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენებისთვის მნიშვნელოვანი სტიმული იქნება რძის შემკრები კვანძის არსებობა, რაც დღეს ამ მიმართულების განვითარებისთვის სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს. ნედლეულის კონსოლიდაციის შესაძლებლობა შექმნის ორ უმნიშვნელოვანეს ეფექტს:

6. ჩიხლაძე, ე. დეისაძე

- სტაბილური და ზომების თვალსაზრისით მიმზიდველი სანედლეულო ბაზა - რძის პროდუქტების მწარმოებელი კომპანიებისთვის;
- სტაბილური გასაღების ბაზარი მცირე და საშუალო ფერმერული მეურნეობებისათვის.

დასკვნა. იმერეთის რეგიონში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს თხილის კულტურას, რომელიც მნიშვნელოვან საექსპორტო პროდუქტს წარმოადგენს. მნიშვნელოვანია ჩაის პლანტაციების რეაბილიტაციის საკითხი. დიდი საექსპორტო პოტენციალი გააჩნია დაფნის ფოთლის და კენკროვნების ბიზნესებსაც. კენკროვნებიდან განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ ლურჯი მოცვი და ჟოლო.

რძის წარმოების თვალსაზრისით, პოზიტიურად მიგვაჩნია რძის შემკრები კვანძების არსებობა. ნედლეულის კონსოლიდაცია საშუალებას მოგვცემს შეიქმნას სანედლეულო ბაზა თანამედროვე წარმოებისათვის.

იმერეთში წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გასაღების ძირითად ბაზრად დღესდღეობით კვლავ პოსტსაბჭოთა სივრცე რჩება. რეგიონს გააჩნია გარკვეული ბუნებრივი უპირატესობები, რომელიც არასათანადოდაა გამოყენებული საერთაშორისო ბაზარზე მაღალი ხარისხის პროდუქციის მიხედვით მოწინავე პოზიციების დასაკავებლად. ბაზრების დივერსიფიკაციის მიმართულებით რეალური შედეგების მოტანა შეუძლია ევროკავშირთან გაფორმებულ ღრმა და ყოვლისმომცველი ვაჭრობის ხელშეკრულების შესაძლებლობების გამოყენებას. ამისათვის გადამწყვეტია ეფექტიანი კონტროლის სისტემის შექმნა და შესაბამისობა ევროკავშირის სტანდარტებთან მიმართებით, რაც ქმნის თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებით ევროკავშირის შიდა ბაზარზე საქართველოს ეტაპობრივი ეკონომიკური ინტეგრაციის რეალურ შესაძლებლობას.

ლიტერატურა

არჩვაძე ი. 2019. საქართველოს ეკონომიკა სსრკ-ის დაშლის წინ: შედარებითი ასპექტი. ეკონომისტი, N4, 2019: 128. მოძიებულია 23.11.2020. <https://ekonomisti.tsu.ge/doc/ek.4.2019.pdf>

ვაშაკიძე რ., გოგოგლი ა. 2019. საქართველოს სოფლის მეურნეობა სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკის ნაწილია. Forbes Georgia. 23.10.2019. მოძიებულია 23.11.2020. <https://forbes.ge/news/7270/soflis-meurneoba-saxelmwifos-socialuri-politikis-nawilia>

კოლუაშვილი პ., არჩვაძე ი. 2020. საქართველოს სოფლის მეურნეობა თანამედროვე გამოწვევების წინაშე. ეკონომიკა და ბიზნესი, 2020, N3. მოძიებულია 23.11.2020. <http://eb.tsu.ge/?cat=nomer&leng=ge&adgi=1020&title>

=%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A1%E1%83%9D%E1%83%A4%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%90%20%20%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%93%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%95%E1%83%94%20%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%AC%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%AC%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%94

სამჭკუაშვილი ნ. 2013. რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, მათი დაძლევის გზები და განვითარების პერსპექტივები (მცხეთა-მთიანეთის რეგიონის ეკონომიკის აგრარული სექტორის მაგალითზე). ეკონ.დოქტორის აკად. ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, 2013. მოძიებულია 23.11.2020. https://atsu.edu.ge/images/pdf/disertaciebi/disertacia_samchkuashvili%20nino.pdf

საქართველოს მთავრობის განკარგულება (N1287, 1.07.2016) „იმერეთის რეგიონის განვითარების 2016-2021 წლების სტრატეგიის დამტკიცების თაობაზე“. მოძიებულია 23.11.2020. მის.: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3335030?publication=0>

საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახური. მოძიებულია 23.11.2020. <https://www.geostat.ge/regions/>

საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახური. მოძიებულია 23.11.2020. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/93/regionuli-statistika>

საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახური. მოძიებულია 23.11.2020. https://www.geostat.ge/media/31931/soflis_meurneoba_2019.pdf

საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახური. 2020. „საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2019“. მოძიებულია 23.11.2020. https://www.geostat.ge/media/31931/soflis_meurneoba_2019.pdf

Economics and Econometrics

Agricultural Production Opportunities in Imereti Region

Niko Chikhladze

Akaki Tsereteli State University,
Kutaisi University
Kutaisi, Georgia
nikoloz.chikhladze@atsu.edu.ge

Elguja Deisadze

Kutaisi University
Kutaisi, Georgia
elguja.deisadze@unik.edu.ge

The paper discusses the resource potential of the Imereti region as an opportunity for agricultural production. It considers the influence of this potential on the efficiency of agricultural production as well as the modern challenges of the related process, the objective evaluation of the factors of production (labor, material-technical, financial-economic and other resources) in the region and the analysis of the effectiveness of using those inputs to determine the main directions of agricultural production, to ensure sustainable development of the sector and enhance the region's food independence and economic security. In the article, the authors develop the idea that the natural advantages of the region can be used more effectively to occupy leading positions in international markets in terms of high quality products.

Keywords: Regional Development, Agricultural Sector, Resources, Food Independence, Economic Security.

The successful functioning of the agricultural sector in any country is organically linked to the issues of adequate availability of agricultural inputs, structure of the sector and the dynamics of its renewal, as well as efficiency of using the referred factors. The resource potential in the agricultural sector is the main material basis for production of agricultural products. It is the level of resource potential that determines the production of quality and affordable products, as well as the socio-economic development of individual regions. The existing resource potential determines the goals of modern agrarian policy, the main directions of regional development and its effectiveness.

The agrarian sector of our country during the Soviet era was distinguished by a high level of development relying on natural conditions and resource potential. In the last years of the Soviet Union, 21.9% of produced citrus, 34.8% of potatoes, 20% of fruits and berries and 11.1% of vegetables were supplied to the so-called Union Fund from Georgia. During the Soviet period, about 1.3 million people of

Georgia used to receive annually more than half a billion rubles from the production of southern subtropical crops (tea, citrus). That was the amount of 32 Soviet Rubles per capita per month (Archvadze 2019:128).

At present, the agricultural sector of Georgia is one of the backward sectors of the national economy in terms of labor productivity, capital intensity, the volume of investments and a number of other economic indicators. According to the latest data, this sector provides 38.9% of total employment in national economy and accounts for 7.2% of the country's GDP, i.e., labor productivity in the agricultural sector is only 18.2% of the average labor productivity of the national economy and it is 8.2 times lower than the average level of other sectors (Koguashvili... 2020:24).

Since the beginning of the 1990s, the agricultural sector of Imereti region has lost its existing export markets that has led to the discouragement of production in this sector. The collapse of the economic system led to a catastrophic decline in the productivity of the sector during this period. The transformation of the sector from the centrally planned economy into the market economy was accompanied by significant complications. The process of privatization of state property, including agricultural lands, has had a significant impact on the development of the region's agricultural sector. More than half of the agricultural land was transferred to private ownership as a result of Land Reform of 1996 and land lease program. 86% of arable lands, 80% of perennials and 10% of hay fields and pastures are privatized in the region (Decree of the Government of Georgia, 2016).

At present, the agrarian sector of the Imereti region is more oriented towards meeting the food needs of the households and not on producing the products for sale. The majority of employees of this sector belongs to the category of the self-employed and work in family farms. Farms are underdeveloped and the level of agricultural modernization is low. Technologies and methods of agricultural production are outdated and need to be updated.

The most important indicator for the functioning of regional economy is the value added produced within the region. This indicator was characterized by an upward trend in the years 2010-2018. It increased 2.18 times (See Table 1).

Table 1.

**Dynamics of Value Added (VA)
Generated in Imereti Region during 2010-2018
(mill. GEL)**

Year	Value Added
2010	1888.063
2011	2154.952

6. ჩიხლაძე, ე. დვისაძე

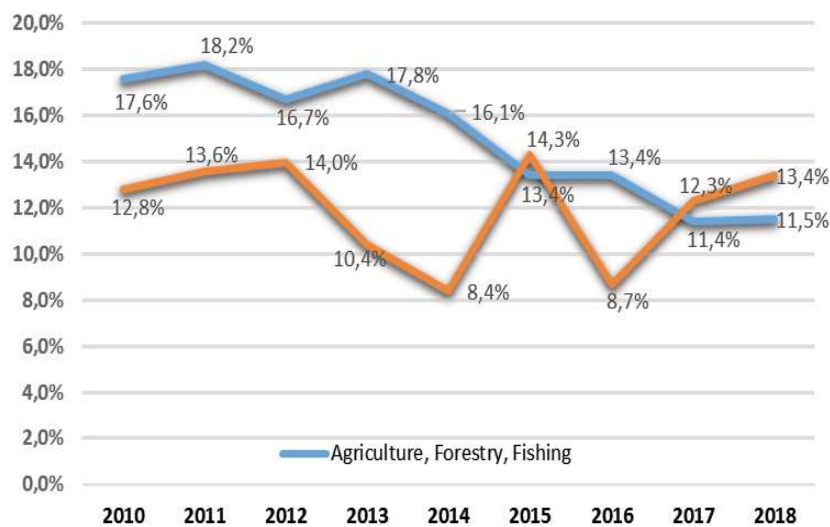
2012	2362.496
2013	2343.836
2014	2481.433
2015	3181.04
2016	2907.798
2017	3705.031
2018	4125.63

Source: <https://www.geostat.ge/regions/>

Nevertheless, the shares of Value added by "Agriculture, Forestry and Fishery" and "Processing" industries created in the region are characterized by a tendency to decrease (See Figure 1).

Figure 1.

Share of Value Added by Agriculture, Forestry, Fishing and Processing Industry (% of GDP) in Imereti Region

Source: Compiled by the authors based on Geostat data

The production and export of vegetables has been increasing over the last decade. The tradition of vegetable production, favourable climatic conditions and the markets already penetrated in the post-Soviet space contribute to the development of vegetable farming in Imereti region. In a number of municipalities (Tskaltubo, Khoni and Samtredia) the greenhouse infrastructure is well developed, although their scale is still small. In 2019, Imereti region accounted for 11.2% of total country production of vegetables, which amounted to 18.1 thousand tons.

Imereti holds a leading position in the field of Plant growing, particularly, in the production of melons (It lags behind only Kakheti region). In 2019, Imereti region accounted for 18.8% of total country production of melons, which amounted to 15 thousand tons.

Imereti region had one of the leading positions in the production of subtropical fruits (figs, pomegranates, persimmons, feijoa, mulberries, kiwis, etc.), but in recent years it has conceded this position. At present, only 9.4% of the subtropical fruit harvested nationwide comes from Imereti region.

Imereti region is among the top three regions in terms of output of pome and stone fruits. It lags behind only Shida Kartli and Kakheti regions. In 2018, the fruit harvest reached 7.6 thousand tons, but in the following year it decreased to 6.1 thousand tons.

Despite the resource potential for fruit production, there is almost no large fruit processing or fruit drying enterprises in Imereti (with the exception of the cannery "Edena" Ltd. in Terjola Municipality), which would provide significant incentives for the development of small and medium sized fruit farms.

Winemaking is a traditional branch of Imereti agricultural sector. Although Imereti lags behind only Kakheti in terms of grape output, the region is not distinguished by the abundance of large wine-producing enterprises. The only large winery in Imereti ("Khareba" Ltd.) is located in Terjola Municipality. In recent years, the agricultural cooperative "Terjola Wine", the products of which are considered to be branded wines in Georgia, is gathering strength. The cooperative is successful in the international arena as well. Its products are available in the markets of USA, Japan, Russia, Denmark and Australia.

Table 2

Production of Fruits and Grapes in 2019 (ths. tons)

Name	Imereti Region	Georgia	The Percentage of Imereti Region, %	The Position of the Region within the country
Pome Fruits	3,5	52,7	6,6	Third Position
Stone Fruits	2,6	38,5	6,8	Third Position
Nuts	1,9	30,9	6,1	Fifth Position
Subtropical Fruits	1,9	20,3	9,4	Fifth Position
Grapes	32,2	293,8	11,0	Fifth Position

Source: https://www.geostat.ge/media/31931/soflis_meurneoba_2019.pdf

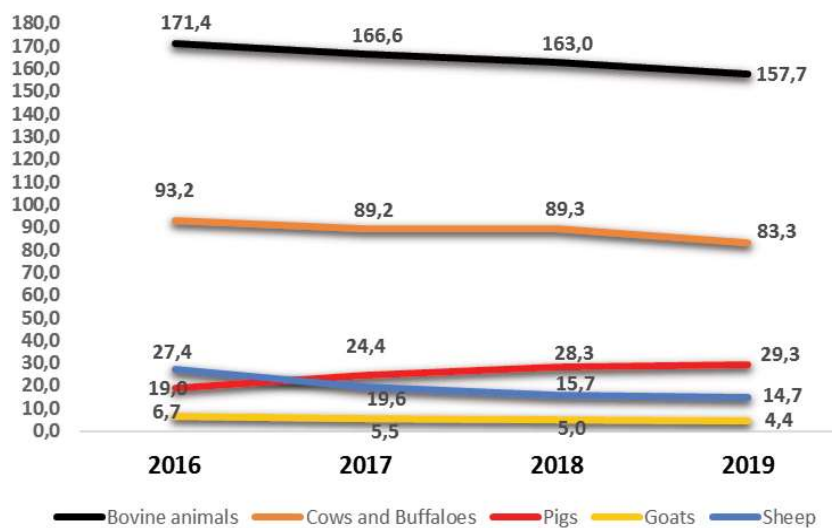
6. ჩიხლაძე, ე. დუისაძე

Hazelnut crop is of special importance in Imereti region. It is a major export product. Rehabilitation of tea plantations is of significant importance in Khoni, Tskaltubo and Tkibuli municipalities. The bay (laurel) leaf and berry businesses also have great export potentials. At present, there are 49 exporters of bay leaves in Georgia, including "Kartuli Dapna" Ltd., which was given the state property in the village of Bzvani, Vani Municipality, within the framework of the state program "Enterprise Georgia". The enterprise was established within the framework of "United Agro Project".

Animal husbandry is one of the leading sectors of Imereti agricultural sector (See Figure 2). The region ranks second and third in the country in terms of the number of livestock: bovine animals, cows and buffaloes, pigs, goats and sheep.

Figure 2

**Dynamics of Livestock Population in Imereti Region during 2016-2019
(as of end of year, ths. heads)**

Source: Compiled by the authors based on Geostat data

In recent years, a declining trend has been also observed in the number of poultry of all types in the region. In 2013, the number of poultry birds in Imereti was 1214.5 thousand heads that accounted for 18% of the country's number of poultry birds (See Table 3). These figures for 2019 are as follows: 709.9 thousand heads, i.e., share of 7.5% of the country's number of poultry birds.

In addition to animal husbandry and poultry raising, beekeeping (56.9 thousand bee hives according to 2019 data) fish-breeding (pond and trout farms) are also developed in Imereti region.

Table 3

**Dynamics of Animal Production in Imereti Region during 2016-2019
(ths. Tons)**

Product Name	2016	2017	2018	2019
Meat, total	10,2	10,4	11,5	10,9
Beef	4,7	5,0	5,3	5,3
Pork	3,3	3,2	3,8	3,8
Poultry meat	1,8	1,8	2,1	1,7
Milk (mill. litres)	102,4	110,7	117,7	108,1
Dairy cow and buffalo milk (mill. litres)	102,1	110,4	117,4	107,8
Egg (mill. pieces)	53,7	54,8	54,2	57,7
Honey	0,3	0,4	0,8	0,8

Source: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/93/regionuli-statistika>

Special attention should be paid to the dairy sector in which Imereti was a leader in the country. However, in recent years it has moved to the second position after Kvemo Kartli. The volume of milk produced in Imereti in 2019 was 108.1 mill. litres, i.e., 19.2% of the milk produced nationwide.

In order to use existing resources and potential in a more efficient way and create a significant economic incentive, it is necessary to establish raw milk collection points (centres). The bulk collection of raw milk will make it possible to create two most important effects:

- Stable and attractive raw material base - for producers of dairy products;
- Stable local market - for raw milk suppliers (small and medium farms).

Conclusion. Hazelnut crop is of special importance in Imereti region. It is a major export product. Rehabilitation of tea plantations is the issue of great importance. The bay leaf and berry businesses also have great export potentials. Blueberries and raspberries should be especially distinguished from berries in terms of export potential.

We consider the existence of milk collecting centers to be positive in terms of milk production. The consolidation of raw material will allow us to create a raw material base for modern dairy production.

6. ჩიხლაძე, ე. დვისაძე

The post-Soviet space still remains the main market for selling agricultural products produced in Imereti region. The region has some natural advantages that are not properly used so far in order to occupy leading positions by selling high quality and eco-friendly products in the international market. The real results can be obtained based on using market diversification strategies and great opportunities coming from the realization of the Deep and Comprehensive Trade Agreement with the EU, but for all that, it is crucial to consider the economies of scale and the application of modern technologies.